

Krop & Kanon

Om Thorvaldsens tilgang til menneskekroppens proportioner

Af Margrethe Floryan & Peder Bøllingtoft

»Der höchste Begriff Idealischer Männlicher Jugend ist sonderlich im Apoll gebildet, ...«

(J.J. Winckelmann)

Da Thorvaldsen ankom til Rom foråret 1797, havde han allerede en solid kunstnerisk uddannelse. I løbet af sine mange år som elev på Kunstakademiet i København var han blevet fortrolig med adskillige fag, skoler og teknikker. Anatomi og proportionslære havde været del af pensum. Charles-Antoine Jomberts *Methode pour apprendre le dessin* (1755), der bl.a. beskriver den antikke *Apollo Belvedere*-statue og dens proportioner, indgik – som på talrige andre akademier på det europæiske kontinent – i pensum. I sine akademiår tegnede Thorvaldsen også efter afstøbninger i Akademiets antiksamling og efter levende model.

Doktrinen om menneskekroppen som det vigtigste motiv for billedhuggeren forblev uantastet et par generationer endnu. Begrebet *kanon* var tilsvarende vigtigt.¹ Det blev bl.a. brugt i titlen på den tyske kunstkritiker Alois Hirts afhandling *Über den Kanon in der bildenden Kunst* (1813). Begrebet var af græsk oprindelse og anvendtes i betydningen målestok eller rettesnor. Både den teoretiske og praktiske fortolkning af *kanon* blev tilskrevet Polyklet (aktiv ca. 450-410 f.Kr.). Billedhuggere i og tæt på Thorvaldsen-generationen fastholdt arven fra Polyklet og den lidt yngre antikke kunst som en vigtig kilde, men den fundamentalisme, som eksempelvis havde præget den europæiske akademitradition i dennes første generationer, var taget af.² Empiriske studier af menneskekroppen vandt mere og mere frem. Herom vidner bl.a. *Polyclet oder Von den Maassen des Menschen nach dem Geschlechte und Alter* (1834)

af den tyske billedhugger Johann Gottfried Schadow (1764-1850).³ I Schadows bog erstattedes måleenheder som *palme* og *fod* i øvrigt af *meter*.

Emnet i det følgende er Thorvaldsens arbejde med menneskekroppens proportioner. Inspirationen til at undersøge dette felt går tilbage til 2003, hvor museet fejrede 200-års dagen for Thorvaldsens europæiske gennembrudsværk, den monumentale *Jason med det gyldne skind*. (ill. 1) Jubilæet inspirerede denne artikels forfattere til gennem en række opmålinger at søge at finde kilderne bag skulpturens proportioner. Foruden *Jason* blev også *Apollo Belvedere* (300-tallet f.Kr., tilskrevet Leochares) og Polykets *Spydbæreren* (ca. 450 f.Kr.) opmålt, den første ud fra den betragtning at Thorvaldsen-litteraturen traditionelt har sat *Jason* i forbindelse med dette værk, om end ikke underbygget disse betragtninger med aritmetrisk-geometriske data, den anden dels fordi *Spydbæreren* og *Jason* synes at have en del tilfælles, hvad angår behandlingen af muskulaturen, dels fordi *Spydbæreren* traditionelt er blevet betragtet som indbegrebet af den antikke *kanon* og derfor har øvet en stadig indflydelse.

Opmålingerne, der blev gennemført foråret 2009, var i et vist omfang inspireret af, hvordan en række tyske klassiske arkæologer, kunsthistorikere og konservatorer arbejdede med arven fra Polyklet op til udstillingen »Polyklet. Der Bildhauer der griechischen Klassik« i Frankfurt am Main i 1990.⁴ Tilsvarende opmålinger synes ikke at være blevet gennemført for Thorvaldsens samtidige, herunder Antonio Canova, Christian Daniel Rauch og John Flaxman. De foreløbige resultater af vores undersøgelse fremlægges nedenfor. I en foreløbig form indgik resultaterne i udstillingen »Krop & Kanon«, som vistes på Thorvaldsens Museum fra oktober 2009 til januar 2010. (ill. 2) Denne udstilling havde også en anden tematik med relation til menneskekroppen, nemlig en serie idrætshistoriske nedslag, og det i anledning af Den olympiske Komités møde i København oktober 2009.⁵

Ill. 1. Bertel Thorvaldsen: *Jason med det gyldne skind*, 1802-28, marmor, Thorvaldsens Museum, inv.nr. A822.

Ill. 2. Fotografi fra udstillingen »Krop & Kanon« (Thorvaldsens Museum, 2009-10), hvor resultaterne af opmålingen af Thorvaldsens *Jason med det gyldne skind* vises i sammenhæng med opmålingerne af *Apollo Belvedere* og *Spydbæreren*. I midten ses *Spydbæreren*, bemalet gipsafstøbning udlånt fra Den kongelige Afstøbningssamling, Statens Museum for Kunst, inv.nr. KAS II. På hver side af skulpturen ses fotostater, dels af marmorudgaven af Thorvaldsens *Jason*, Thorvaldsens Museum, inv.nr. A822, dels *Apollo Belvedere* i et kobberstik af Hendrick Goltzius (1558-1617) tilhørende Den Kongelige Kobberstiksamling, Statens Museum for Kunst, inv.nr. KKSgb8620.

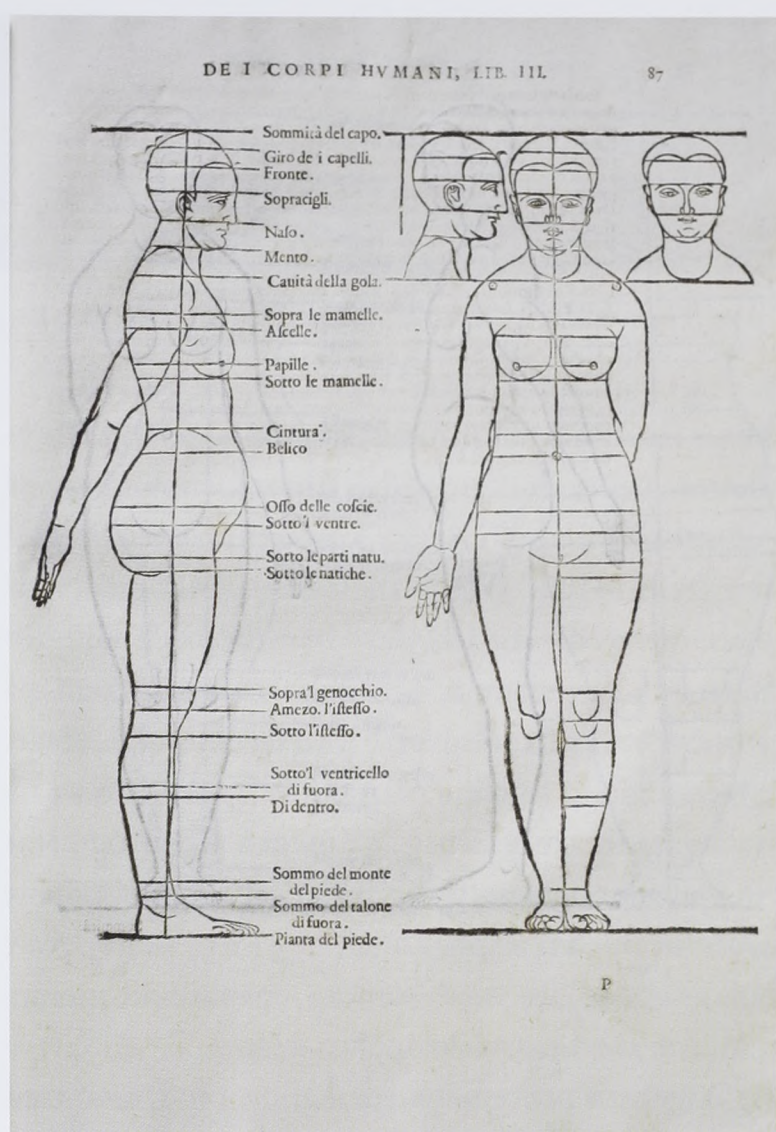
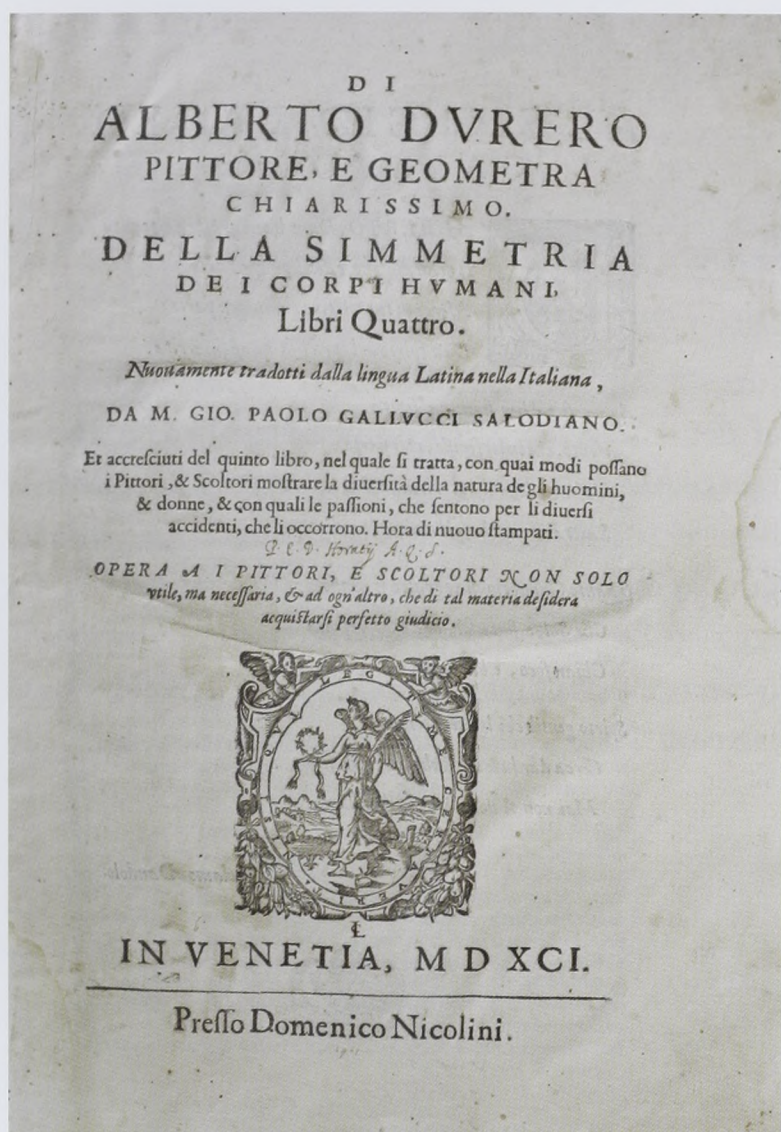
Møde med Apollo

På Thorvaldsens tid nød Apollo-motivet – kunst-arternes beskytter, lysets og digtningens gud i den græske mytologi, »der schönste unter den Göttern« (Winckelmann) – særstatus på Kunstakademiet, og Thorvaldsen vendte gang på gang tilbage til Apollo og de mange Apollo-myter.⁶ I Akademiets afstøbningssamling havde han, som denne kunstnergeneration i øvrigt, lært *Apollo Belvedere*-statuen at kende.⁷ Statuen var ikke blot blandt de antikke værker, der oftest blev omtalt i samtidens europæiske kunsthistorie. Den blev også ophøjet til ideal.

»Den menneskelige Idée kan ikke forestille sig noget højere og fuldkomnere, end den Vatikanske Apollo. Alt hvad Natur, Geist og Konst formaar at frembringe, ligger der for Øyne.«⁸ Citatet er fra *Tanker om Smagen udi Konsterne i Almindelighed* (1762), forfattet af Thorvaldsens professor, Johannes Wiedewelt. Skriftet støtter sig på tidens absolut førende kunstfilosof og antikkender, Johann Joachim

Winckelmann (1717-68).⁹ Wiedewelts vurdering af *Apollo Belvedere* er da også et ekko af Winckelmanns platonisk-kosmologiske, ingenlunde aritmetisk-geometrisk funderede vurdering af skulpturen.

Vel ankommet til Rom 8. marts 1797 var det ikke blot de første uger, Thorvaldsen opsøgte antiksamlingerne, herunder de under Vatikanet hørende museer. I adskillige år var Thorvaldsen, således som hans rejseinstruks foreskrev det, optaget af at udfærdige kopier efter udvalgte antikke værker. I de brevvekslinger, han havde dels med Kunstakademiet i København dels med kunstnere og andre enkeltpersoner, kan vi følge dette arbejde. Interessant er da også brevet, dateret ultimo 1797 og stilet til professor N.A. Abildgaard, hvor Thorvaldsen omtaler flere værker, herunder *Apollo Belvedere*, der står for at skulle transporteres til Paris som krigsbytte: »Da ieg kom til Rom var de som de

Ill. 3. Titelblad og opslag fra den tyske renæssancekunstner Albrecht Dürers værk om menneskekroppens proportioner: *Di Alberto Dürero della simmetria dei corpi humani libri quattro* (1528), Venezia 1697. (Den tyske udgave hed *4 Büchern von menschlicher Proportion*). Thorvaldsens Museum, inv.nr. M678.

havde valgt ud af det Capitolinske museum indpakkede og det Vatekaniske museum ma[ng]lede allerede den berymte Antinous, Herkules med sin Søn paa armen, de to greske felisofer med ander mindre betydende stykker. Apollo [: *Apollo Belvedere*] havde man indmuret benene paa for at sette [h]am i Kasser, ...«. ¹⁰ I disse skulpturers sted blev, som Thorvaldsen også bemærker, gipsafstøbninger stillet op.

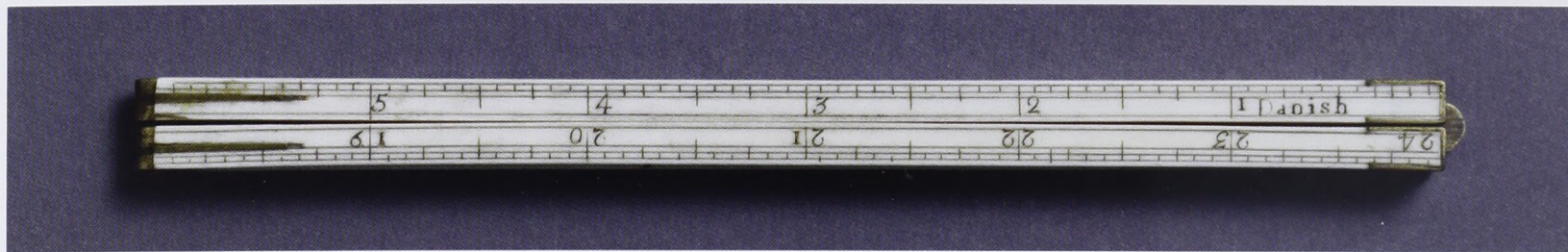
Thorvaldsen skulle efter planen forlade Rom efter 5-6 års studier, men var fra 1802 optaget af *Jason med det gyldne skind*. I marts 1803 kom bestillingen på en marmorudgave af denne statue i hus, underskrevet af den velstående og fremtrædende engelske samler og senere også forfatter, Thomas Hope. ¹¹ Og godt et år senere, medio april 1804, skrev Thorvaldsen hjem til Kunstakademiet i København: »Jeg troer ... at det er bedst jeg for det første bliver nogle Aar i Rom, hvor Midlerne saavel til min Uddannelse, som til Udførelsen af Kunstværker i mit Fag ere flere og mindre kostbare, og hvor den større Sammenkomst af Kunstnere og Kunst-

elskere lettere kunne gøre mig bekjendt ...«. ¹² Med Rom som base fortsatte arbejdet med *Jason med det gyldne skind* helt frem til 1828, hvor marmorversionen stod færdig og blev udskibet til England.

Før resultaterne af vores opmålinger fremlægges, skal det om *Apollo Belvedere*-statuens paradigmatiske rolle nævnes, at denne ikke overlevede 1800-tallet. Værket viste sig som bekendt at være en romersk kopi, de anatomisk ukorrekte proportioner blev i stigende grad rubriceret som æstetisk utilstrækkelige, og efterhånden vandt en vis forkærlighed for den arkaiske skulptur frem på bekostning af den klassiske. ¹³

Den romerske *palme* som måleenhed

I Thorvaldsens bogsamling findes et par af de titler, der udgør de historiske milepæle i billedhuggerkunstens tilgang til menneskekroppens proportioner. To af værkerne skyldes to af renæssancens vigtigste og mest indflydelsesrige kunstnere og teoretikere. Her er såvel en udgave af *Della Pittura e della*

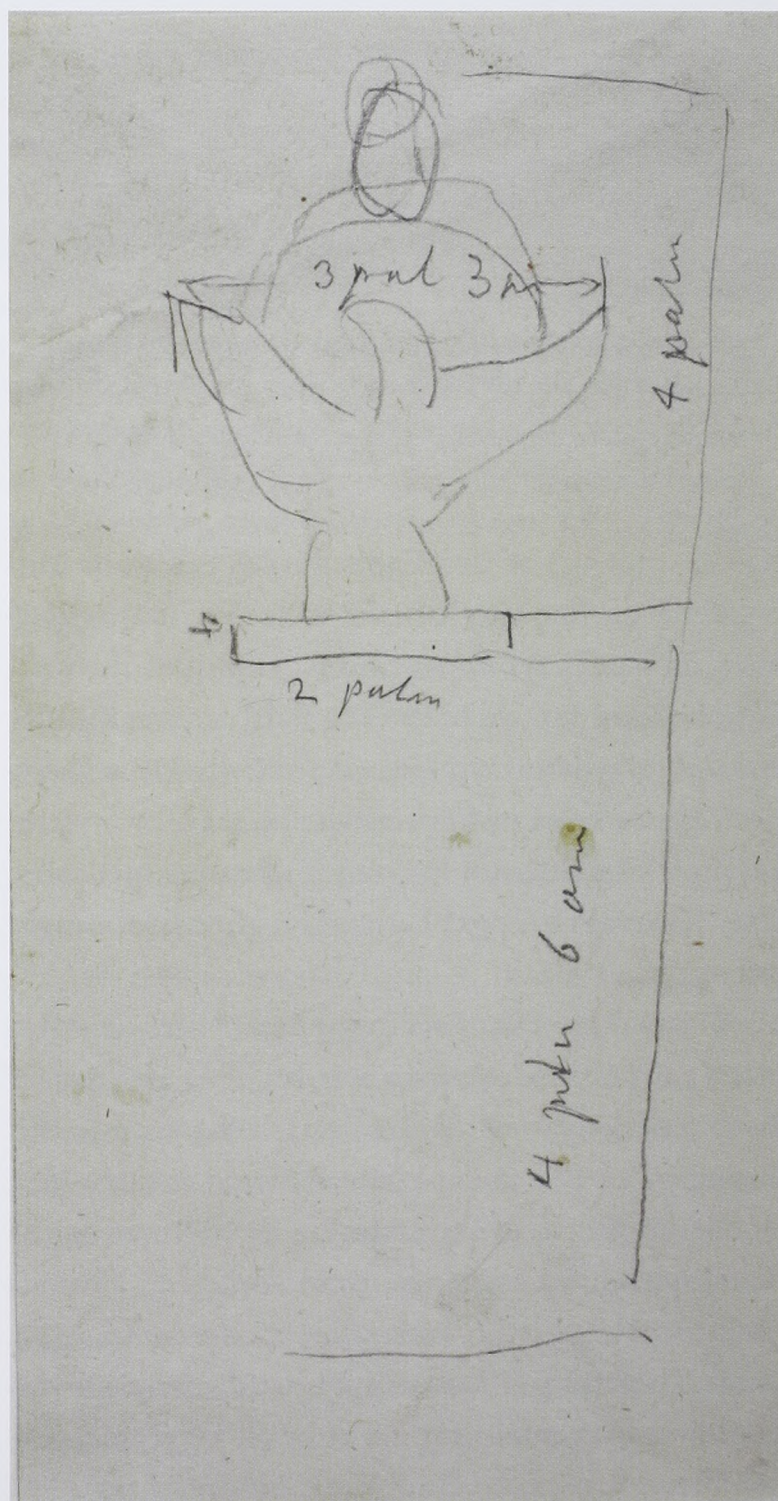
Ill. 4. Thorvaldsens tommestok, elfenben med messinghængsler, Thorvaldsens Museum, inv.nr. N47.

Statua (ca. 1462) af humanisten, arkitekten og teoretikeren Leon Battista Alberti som en udgave af Albrecht Dürers *4 Büchern von menschlicher Proportion* (1528).¹⁴ (ill. 3) Alberti udviklede et måleredskab, *exempeda*, med hvilket han foretog målinger af en række personer og analyserede sig frem til gennemsnitlige mål. Nord for Alperne gik udviklingen knap så hurtigt, men takket være to rejser til Italien indhøstede Dürer så megen viden og erfaring, at han også satte sig for at arbejde med menneskekroppens proportioner – og i lige så høj grad beskæftigede sig med kvinde- og barnekroppens mål som med mandekroppens.

Bøgernes proveniens er ukendt, og det samme gælder den tommestok, som på et tidspunkt også er kommet i Thorvaldsens eje. (ill. 4) Tommestokken er et fint redskab, udført i elfenben – og som bøgerne muligvis en gave til Thorvaldsen. Men som sådan har bøgerne og tommestokken kun betydning som vidnesbyrd om bredden i Thorvaldsens samling. Praktisk betydning har de næppe haft – og slet ikke i relation til Thorvaldsens tidlige romerske arbejder, herunder *Jason med det gyldne skind*. Kontrakten om levering af denne statue i marmor til Thomas Hope rummer imidlertid en information, som vi tillægger væsentlig betydning.

I kontrakten angives højden på statuen til 11 romerske *palmer*: »... une Statue haute de Onze palmes Romains, représentant Jason debout, portant d'une main Sa Lance, de l'autre le toison d'or, ...»¹⁵ På Thorvaldsens tid var en romersk *palme* (*palmo*), af det latinske ord for håndflade, ca. 22,3 cm. Samme måleenhed genfinder vi på nogle af Thorvaldsens tegninger, f.eks. på en blyantsskitse til den posthume Napoleon-buste. (ill. 5) Bustens højde og bredde er angivet i *palmi* og *uncie*; en *uncia* svarede til ca. 2,465 cm. Målene synes dog ikke at være anført som støtte for modelleringen af busten, snarere af hensyn til soklens proportioner. Ønsker vi at danne os en idé om omfanget af Thorvaldsens egen og hans nærmeste kundekreds- og kollegers brug

af den romerske *palme* som måleenhed, finder vi talrige kilder ved en søgning i Bertel Thorvaldsens Brevarkiv (<http://brevarkivet.thorvaldsensmuseum.dk/breve>). I adskillige dusin breve, dateret fra 1797 og frem til slutningen af 1830'erne, er denne måleenhed hyppigt forekommende, herunder også i flere af Thorvaldsens pristilbud.¹⁶

Ill. 5. Bertel Thorvaldsen: Skitse til posthum monumetaltalbuste af Napoleon Bonaparte, blyant. 211 x 109 mm, Thorvaldsens Museum, inv.nr. C348.

Analysens empiri og kontekst

Udfra disse fund slutter vi, at Thorvaldsen brugte den romerske *palme* som måleenhed. Vi antager, at det var tilfældet, både når Thorvaldsen arbejdede med at give sine værker, in casu *Jason med det gyldne skind*, de rette proportioner, og når han studerede de antikke statuer og afstøbninger. Winckelmann refererede i øvrigt til samme måleenhed i sit store værk om de græske statuers normative betydning, *Geschichte der Kunst des Alterthums* (1764). For at nærme os en forståelse af Thorvaldsens tilgang til og anvendelse af den romerske *palme* som måleenhed har vi genlæst såvel Polyklets teori som tekster af bl.a. den romerske arkitekt og ingeniør Marcus Vitruvius Pollio (ca. 75-25 f.Kr.).

»Skønhed ligger i forholdet mellem delene, f.eks. forholdet mellem den ene finger og den anden, mellem alle fingrene og håndfladen og håndleddet, mellem disse og underarmen, mellem underarmen og overarmen, ...«. Doktrinen, som den her er formuleret, skyldes ikke Polyklet selv, eftersom både hans skrift *Kanon* og den originale statue, der eksemplificerede systemet, er gået tabt. Det var den græske læge og biolog Galen (ca. år 129-200 eller 216 e.Kr.), der satte nye ord på Polyklets doktrin. Anatomi var et af de emner, Galen selv beskæftigede sig med, bl.a. gennem avancerede operationer og dissektioner.

I Vitruvius' *De architectura*, som blev fundet igen i 1414 og såvel for renæssancens arkitekturteoretikere og arkitekter som talrige senere generationer har haft *kanon*-status, betragtes menneskekroppen som den perfekte bygning. I værkets 3. bog, kapitel 1, 2. afsnit skriver Vitruvius mere specifikt om menneskekroppens proportioner: »Den menneskelige krop er skabt sådan fra naturen, at ansigtet, fra hagen til toppen af panden, er en tiendedel af hele højden; den åbne hånd fra håndleddet til spidsen af den midterste finger er det samme; hovedet fra hagen til toppen af hovedet er en ottendedel, og med halsen og skuldrene fra toppen af brystet til den laveste hårrod er en sjettedel; fra midten af brystet til toppen af hovedet er en fjerdedel. Hvis vi tager højden af ansigtet i sig selv, er afstanden fra bunden af hagen til undersiden af næseborene en tredjedel, næsen fra undersiden af næseborene til linjen mellem øjenbrynene er den samme; derfra og til den laveste hårrod er også en tredjedel, der ind-

befatter panden. Længden af en fod er en sjettedel af højden af kroppen; og underarmene, en fjerdedel; og bredden af brystet er også en fjerdedel. De andre dele af kroppen har deres egne symmetriske proportioner, og det var ved at benytte dem at de berømte malere og skulptører fra antikken opnåede et stort og uendeligt ry.«

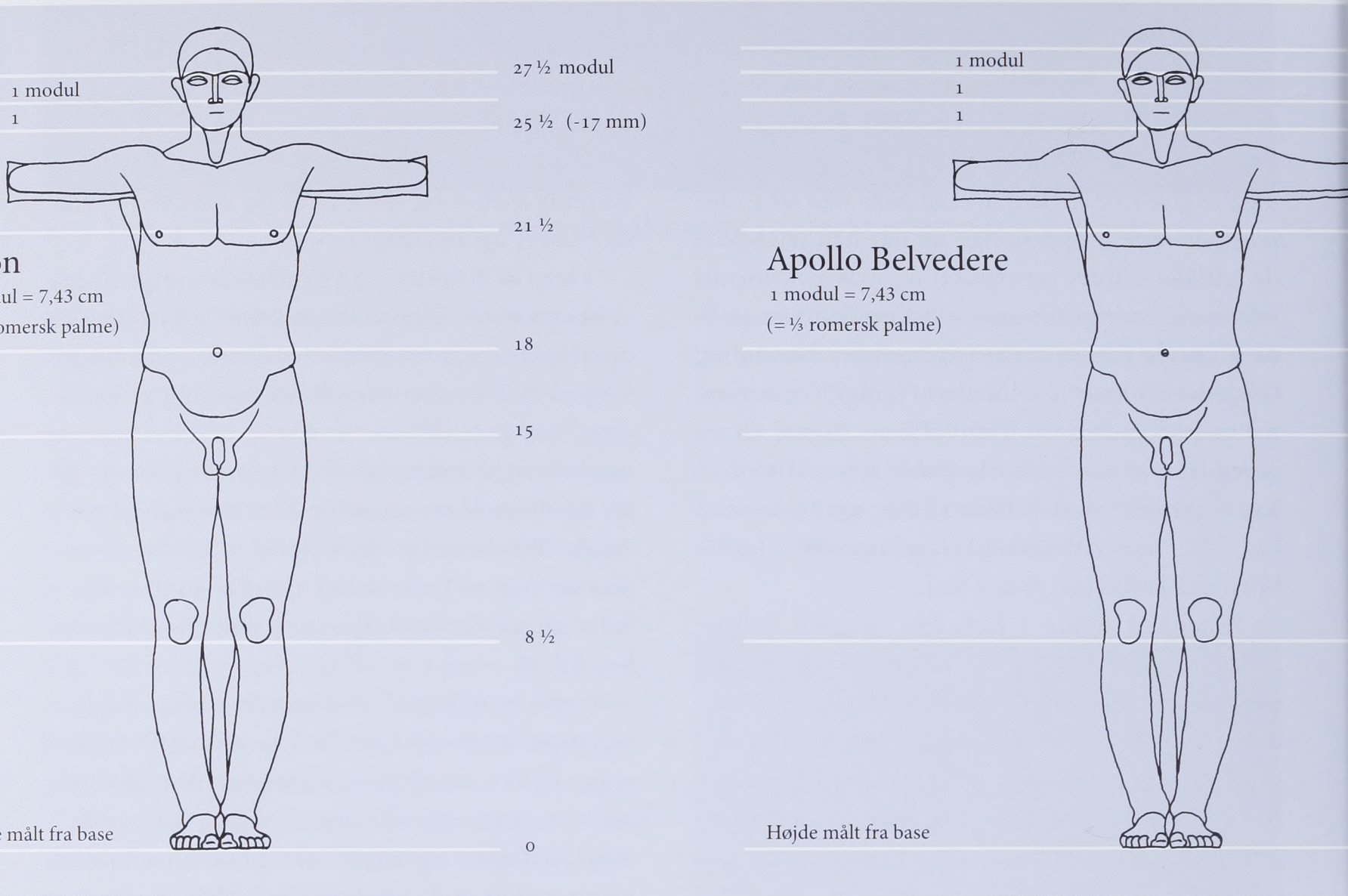
I lyset af Polyklet- og Vitruvius-læsningerne har vi tilnærmet os Thorvaldsens *Jason* og foretaget en opmåling af statuen i dens totalitet og af udvalgte kropsdele. Formålet var i første omgang at undersøge, om proportionerne syntes at have med et modulsystem baseret på den romerske *palme* at gøre. En tilsvarende opmåling blev foretaget af såvel *Apollo Belvedere* som *Spydbæreren*, idet vores hypotese var den, at Thorvaldsen i et eller andet omfang forholdt sig aktivt til disse to paradigmatiske værker. (ill. 6)

Vores opmåling af *Jason* viste, at næsens højde er 7,4 cm. (cf. Skema A i afsnittet nedenfor). Dette mål svarer til $\frac{1}{3}$ romersk *palme* eller 4 tommer (idealmålet = ca. 7,43 cm). Vi satte herefter, med afsæt i Polyklet/Galen- og Vitruvius-traditionens forståelse og applikation af modul-begrebet, højden på *Jasons* næse til modulet 1. Ud fra denne præmis viste det sig, som det vil fremgå af de følgende tegninger og måleskemaer, samt de heraf afledte konklusioner, muligt for os at forklare en række af statuens vigtige mål og proportioner.

Måleresultaterne:

Jason, Apollo Belvedere og Spydbæreren

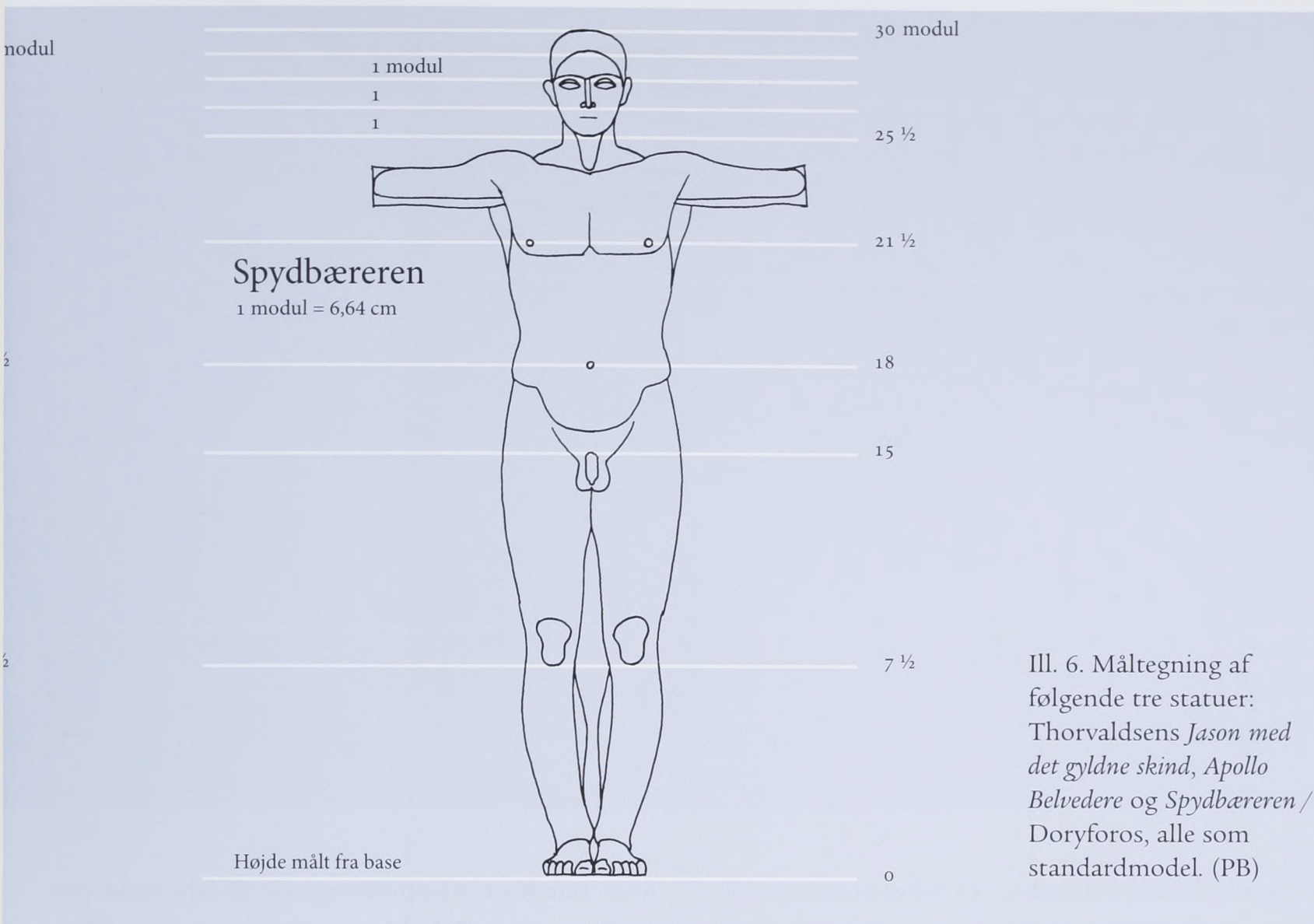
Det første skema, **Skema A**, indeholder opmålingsresultaterne vedr. marmorudgaven af Thorvaldsens *Jason med det gyldne skind*, tilhørende Thorvaldsens Museum, inv.nr. A 822. (cf. ill. 1) Det fremgår, at *Jasons* højde inklusive hjelmen er $29\frac{1}{2}$ moduler. Ifølge de antikke regler burde højden på en opretstående mand fra foden til toppen af hovedet – ligesom højden på en søjle – være 30 moduler. For som der, citeret oven for, står i Vitruvius' *De architectura*: »Den menneskelige krop er skabt sådan fra naturen, at ansigtet, fra hagen til toppen af panden, er en tiendedel af hele højden; ...«. Udgør ansigtet 3 moduler, bliver kroppens samlede højde de nævnte 30 moduler. Den halve højde af dette, 15 moduler, er målt på Thorvaldsens *Jason* benenes længde fra fodens underside til skridtet, svarende til penis-

Skema A

JASON (marmor)	Mål	Idealmål	Moduler (7,43 cm)
Næsens længde (næsefløje/næsetip)	7,4	7,43	1
Fodens længde (sandal/hæl – tåspids)	33,3	33,4	4½
fod – midten af højre knæskal	63,2	63,2	8½
fod – roden af penis (benenes længde)	112,0	111,5	15
fod – midten af navlen	133,1	133,7	18
fod – midten af højre brystvorte	159,6	159,8	21½
fod – undersiden af hagespidsen	187,8	189,5	25½
fod – hjelmens visir/underkanten over midten af næseryggen	208,0	208,0	28
fod – hjelmens visir/overkanten over midten af næseryggen	215,3	215,5	29
fod – toppen af hjelmen	218,8	219,2	29½

(Usikkerheden er ± 0,2 cm i forhold til de målte afstande på *Jason*, marmor, Thorvaldsens Museum, inv.nr. A 822).

Ill. 6. Måltegning af følgende tre statuer: Thorvaldsens *Jason med det gyldne skind*, *Apollo Belvedere* og *Spydbæreren* / Doryforos, alle som standardmodel. (PB)

rodens overkant. På det grundlag formoder vi, at Thorvaldsen satte *Jasons* højde, fra toppen af hovedet til undersiden af foden, til 30 moduler. Det giver *Jason* den ideale højde på 10 palmer ($30 \times \frac{1}{3}$ romersk palme = 120 tommer). Når den øverste halvdel af kroppen er et $\frac{1}{2}$ modul kortere end benene, skyldes det formentlig, at Thorvaldsen anbragte *Jason* i en stilling, der anatomisk gør overkroppen kortere, fordi rygsøjlen bøjes. Af skemaet fremgår endvidere, at *Jasons* hagespids ligger ca. 1,7 cm (= $\frac{1}{4}$ tomme) lavere end det ideale mål. Det skyldes, at *Jason* bøjer hovedet næsten usynligt frem, medens hjelmen er skubbet en anelse tilbage til den ideale position. Netop denne detalje synes at have generet Thorvaldsen, og ved en ombearbejdning af gipsmodellen i begyndelsen af 1830'erne rettede han hovedet op til en mere vandret position.¹⁷ Diskrepansen mellem statuens højde på 10 palmer og de i kontrakten annoncerede 11 palmer, »une Statue

haute de Onze palmes Romains«, er et faktum. Muligvis kan det forklares ved, at soklens højde var inkluderet i sidstnævnte.

Skema B indeholder vore resultater vedr. *Apollo Belvedere* på basis af opmåling af den gipsafstøbning af statuen, som tilhører Den kongelige Afstøbningssamling. Opmålingen er foretaget fra soklerne under fødderne og medregner derfor højden på statuens sandaler. Disse sandalsåler er ca. 1,4 cm tykke, medens tykkelsen på *Jasons* sandalsåler kun er 0,5-0,8 cm. Alligevel er der næsten overensstemmelse mellem de mål, der angiver midten af *Jasons* henholdsvis *Apollos* knæskaller samt benenes længde. Det gør det efter vores mening yderligere sandsynligt, at Thorvaldsen har målt på statuen af *Apollo Belvedere*, og at han er gået ud fra soklens overside som o-punkt. Thorvaldsens *Jason* kommer således meget tæt på flere af afgørende vigtige mål

llo Belvedere

Jason (gips)

på *Apollo Belvedere*-statuen, – så tæt at vi antager, at han har anvendt nogle af målene i sin fremstilling af *Jason*. Visse mål stemmer overens, andre er der justeret på – typisk $\frac{1}{4}$ eller $\frac{1}{2}$ modul til eller fra. Afvigelserne kan muligvis forklares nærmere. Måske har Thorvaldsen ønsket at mindske slægtskabet med *Apollo Belvedere*, måske var det hans ambition med *Jason* at skabe en ny *kanon*.

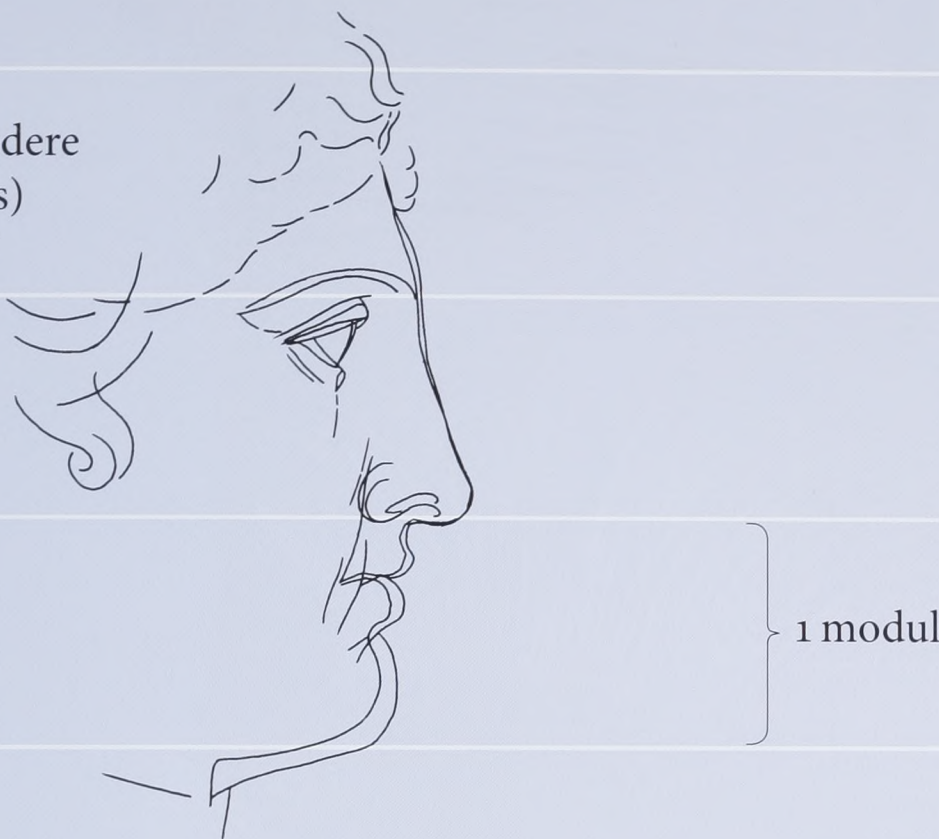
Som reference til opmålingerne af Thorvaldsens *Jason* og *Apollo Belvedere* er proportionerne på Polyklets *Spydbæreren* undersøgt nærmere. Resultaterne fremgår af **Skema C**. Opmålingen er foretaget på afstøbningen tilhørende Den kongelige Afstøbningssamling. Længden på den stående, nøgne, højre fod er målt til 33,2 cm og statuens højde til 199,4 cm. Det placerer målene i det præcise forhold

Skema B

APOLLO	Mål	Idealmål	Moduler (7,43 cm)
Næsens længde	7,4	7,43	I
Fodens længde (sandal/hæl – tåspids)	31,5	31,6	4 $\frac{1}{4}$
fod – midten af højre knæskal	63,0	63,2	8 $\frac{1}{2}$
fod – roden af penis (benenes længde)	111,8	111,5	15
fod – midten af navlen	130,2	130,0	17 $\frac{1}{2}$
fod – midten af højre brystvorte	156,9	156,0	21
fod – undersiden af hagespidsen	186,3	185,8	25
fod – toppen af panden	207,9	208,0	28
fod – toppen af håret (total højde)	219,5	219,2	29
fod – toppen af hjelmen	218,8	219,2	29 $\frac{1}{2}$

(Usikkerheden er $\pm 0,2$ cm i forhold til de målte afstande på statuen (gipsafstøbning på DKA).

Apollo Belvedere
& Jason (gips)

7. Måltegning af følgende to statuers ansigtsprofil: Thorvaldsens *Jason med det gylde skind* (gips) og *Apollo Belvedere*. Ikke blot svarer ansigtsprofilernes tre moduler til den antikke Vitruvius-doktrin; der er også en høj grad af overensstemmelse mellem de enkelte ansigtsselementers indbyrdes placering i *Jason* og *Apollo Belvedere*.

1:6. Men i modsætning til hvad tilfældet er med *Apollo Belvedere* og Thorvaldsens *Jason*, tager *Spydbærerens* modulsystem sit udgangspunkt i fodens konkrete længde. Denne lader sig ved hjælp af et decimalsystem (en 10-deling eller som her en 5-deling) inddele i moduler. Til opmålingen af statuen er således brugt et modul svarende til 1/5 af fodens længde (33,2 cm : 5 = 6,64 cm = 1 modul). Med

dette modulsystem bliver statuen præcis 30 moduler høj, og det halve mål (15 moduler) har samme placering på statuen som på Thorvaldsens *Jason* og *Apollo Belvedere*. Desuden er ansigtets højde 3 moduler = 1/10 af hele statuens højde, hvilket stemmer overens med Vitruvius' doktrin. I stedet for at måle til midten af knæskallen som på *Jason* og *Apollo Belvedere* (jf. Jomberts proportionstegning af

Skema C

SPYDBÆREREN	Mål	Idealmål	Moduler (6,64 cm)
Næsens længde (næsefløje/næsetip)	6,6	6,64	1
Fodens længde (hæl – tåspids)	33,2	33,2	5
fod – undersiden af højre knæskal	49,9	49,8	7½
fod – roden af penis (benenes længde)	100,1	99,6	15
fod – midten af navlen	119,5	119,5	18
fod – midten af højre brystvorte	142,1	142,8	21½
fod – armhulen (midten af brystet)	149,8	149,2	22½
fod – undersiden af hagespidsen	168,9	169,3	25½
fod – hårrod (toppen af panden)	189,4	189,2	28½
fod – toppen af hovedet	199,4	199,2	30

(Usikkerheden er ± 0,2 cm i forhold til de målte afstande på statuen (gipsafstøbning på DKA).

8. Bertel Thorvaldsen, *Jason med det gyldne skind*. 1802-03, omarbejdet 1828-32. Originalmodel i gips. Thorvaldsens Museum, inv.nr. A52.

sidstnævnte fra 1755) viser opmålingerne af *Spydbæreren*, at det rigtige mål formentlig ligger under knæskallen, på det sted hvor underbenet bøjes tilbage. Dette giver et halvt mål, altså 7½ modul i forhold til benenes længde på 15 moduler.

Profiler og proportioner

Sammenlignes profilerne på de samme statuers ansigter, fremgår det, at der er meget tæt sammenhæng mellem proportionerne. Alle tre ansigtsprofiler: *Jason* (marmor såvel som gips), *Apollo Belvedere* og *Spydbæreren* er baseret på en højde på 3 moduler (= 12 tommer = 1 palme). Dette svarer til Vitruvius' regler: »Hvis vi tager højden af ansigtet i sig selv, er afstanden fra bunden af hagen til undersiden af næseborene en tredjedel, næsen fra undersiden af næseborene til linjen mellem øjenbrynene er det samme; derfra og til den laveste hårrod er også en tredjedel, der indbefatter panden.« Grundet hjelmen kan der dog ikke måles til *Jasons* hårrod, hvorfor afstanden fra linjen mellem øjenbrynene til hjelmen kun er ¾ modul.

Den her gengivne tegning viser ansigtsprofilerne på Thorvaldsens originalmodel i gips til *Jason* og *Apollo Belvedere*, dels hver for sig dels sammenholdt. (Fig. 7) Vi kan konstatere, at der er en aldeles klar overensstemmelse mellem de to profiler. Inddrages til sammenligning også marmorudgaven af *Jason*, er placeringen af næse, mund og hage fortsat næsten identisk i Thorvaldsens fortolkning og i *Apollo Belvedere*. Dog synes *Jasons* næse finere i udformningen. Til gengæld eksisterer der en bemærkelsesværdig lavere placering af øjet og øjenbrynet i marmorudgaven af *Jason*. Det kan evt. skyldes et ønske hos Thorvaldsen om i denne senere og endelige udgave af værket at distancere sig fra sin ellers så vigtige, antikke kilde: *Apollo Belvedere*.

I Thorvaldsens fortolkning ligger hagespidsen lavere, end de ideale mål foreskriver. Det skyldes, at *Jason* bøjer sit hoved en anelse fremad, mens hans hjelm er placeret korrekt i forhold til de ideale mål. Denne detalje har siden øjensynlig generet Thorvaldsen. De skriftlige kilder fortæller, at han i begyndelsen af 1830erne, dvs. et par år efter at marmorudgaven var færdiggjort og afskibet, foretog flere ændringer på gipsmodellen. (Fig. 8) Thorvaldsens Museums arkitekt Gottlieb Bindesbøll skriver således i et brev til broderen Severin Bindesbøll,

dateret 28. juli 1836: »... Hans Jason har han forandret en deel paa, hovedet har han skaaret af og dreiet det mere lige[,] hele kroppen har han belagt med gips og heelt om arbeidet ...«¹⁸

Konklusion: Skulptur, modul og antropometrisk analyse

Menneskekroppen stod i centrum af al undervisning på Kunstakademiet i dets første mange generationer, men frem for *krop* sagde man *figur*, *model* og, især i anatomi-undervisningen, *legeme*.¹⁹ (fig. 9) Denne undervisning var ligesom proportionslæren, færdighederne i modellering og hugning, de udstrakte antikstudier og talrige andre faktorer del af Thorvaldsens ballast, da han gik i gang med arbejdet på *Jason med det gyldne skind*. Nærværende analyse har ene og alene handlet om skulpturens proportionssystem. Denne tilgang er ny, og resultatet er også blevet, at nye data er kommet frem. Forhåbentlig vil de fremover blive lagt til de mange andre facetter af *Jason*-statuens univers og betydning, som allerede er fremdraget, og således supplere vores forståelse af værket samt Thorvaldsens metodik.

Opmålingerne, som hermed er fremlagt, har vist, at den romerske *palme* ikke blot er en begrebsmæssig størrelse, vi finder i kontrakten fra marts 1803 vedrørende Thorvaldsens *Jason med det gyldne skind* og i et par af Thorvaldsens tegninger, foruden i stort omfang i Thorvaldsens korrespondancer. Analysen har vist, at Thorvaldsen i høj grad synes at have gjort brug af denne måleenhed i sit arbejde med statuen *Jason med det gyldne skind*.

Resultaterne har ydermere tjent til, at der også ud fra aritmetisk-geometriske data kan argumenteres for statuens nære slægtskab med den antikke *Apollo Belvedere*, ligesom afvigelserne fra denne er dokumenterbare. Opmålingerne af Polyklets *Spydbæreren* har ydermere påvist et andet princip for proportionssystemet i denne statue end i såvel *Jason* som *Apollo Belvedere*. Men hvad angår ansigtsprofilerne og disse proportioner i nævnte tre værker, er der tydeligvis en grundlæggende fællesnævner. Opmålingerne har endvidere tjent til at levere de første data til en analyse af forholdet mellem Thorvaldsens originalmodel i gips af *Jason* (1802-03, omarbejdet 1828-32) og marmorversionen (1803-1828). Endelig er der ikke fundet vidnesbyrd om, at

Thorvaldsen på noget tidspunkt inddrog egentlige opmålinger af levende personer i sit arbejde. Sine væsentligste forudsætninger og redskaber, hvad angik mål og proportioner, fandt han i antikkens skulptur.

Summary

Canonical measurements. Thorvaldsen's Statue *Jason with the Golden Fleece*

The measurements presented and analyzed in this essay show that the Roman *palm* is not just a conceptual dimension that we find in the contract from March 1803 concerning Thorvaldsen's *Jason with the Golden Fleece* and in a couple of Thorvaldsen's drawings, as well as appearing frequently in his correspondence. Our study testifies to Thorvaldsen having made practical use of this unit of measurement in his work with the sculpture *Jason with the Golden Fleece*. Furthermore, the results thus obtained have enabled us to make use of arithmetic-geometric data to further support the commonplace viewpoint that the sculpture is closely related to the ancient *Apollo Belvedere*, just as deviations from this can be documented.

Measurements of *Doryphoros (The Spear-Carrier)* by Polykleitos have, moreover, confirmed the presence of a different system of proportions in this statue to those of either *Jason* or *Apollo Belvedere*. However, with regard to the facial profiles and their proportions in the three statues, there is clearly a fundamental, shared denominator. The measurements displayed here, furthermore, provide the first data enabling an analysis of the relationship between Thorvaldsen's plaster model of *Jason* and his final version in marble. It seems that Thorvaldsen never made use of actual measurements of living people in his work. He located his essential principles and tools in the field of measurement within antique sculpture. Current analysis highlights a new approach and has produced new data. Hopefully, these will contribute to our overall understanding of *Jason* as well as, more generally, Thorvaldsen's methodology.

9. Andreas Weidenhaupt (1738-1805), *Muskelfigur, eller Écorché*. Moderne afstøbning. Gips. Thorvaldsens Museum. *Écorché* er fransk og betyder, at musklerne og deres indbyrdes relationer er blotlagt. Figuren er oprindeligt udført af billedhuggeren Andreas Weidenhaupt, i 1771 udnævnt til professor i anatomi ved Kunstakademiet. Året efter fremstillede han en muskelfigur til brug for undervisningen, – således også mens Thorvaldsen var elev på Kunstakademiet fra 1781.

Noter

1. For studier af skulptur, *kanon* og proportionslære i øvrigt, cf. især Claire Barbillon, *Les canons du corps humain au XIXe siècle. L'art et la règle*, Paris 2004. Desuden henvises til følgende titler, som også har været

inspirerende for nærværende analyse: Peter Gerlach, 'Modul, Mensch und Mass', i: Andreas Beyer & Markus Lohoff, *Bild und Erkenntnis. Formen und Funktionen des Bildes in Wissenschaft und Technik*, München 2005, ss. 30-33; Max Kunze (red.), *Kunst und Aufklärung im 18. Jahrhundert*, udstillingskatalog, Winckelmann Museum, Stendal 2005; Ernst Berger, Brigitte Müller-Huber & Lukas Thommen, *Der Entwurf des Künstlers. Bildhauerkanon in der Antike und Neuzeit*, udstillingskatalog I-II, Antikenmuseum Basel, Sammlung Ludwig 1992. Cf. i øvrigt neden for note 4.

2. For en sådan tilgang, cf. f.eks. Gérard Audran, *Les proportions du corps humain mesurées sur les plus belles figures de l'Antiquité*, Paris 1683.

3. Schadows værk kom siden i talrige nye oplag. Cf. i øvrigt Bernard Maaz (red.), *Johann Gottfried Schadow und die Kunst seiner Zeit*, Köln 1994; katalog til udstilling af samme navn i Düsseldorf, Nürnberg og Berlin.

4. Cf. især Ernst Bergers studie, 'Zum Kanon des Polyklet', i: Herbert Beck, Peter C. Bol & Maraike Bückling (red.), *Polyklet. Der Bildhauer der griechischen Klassik*, udstillingskatalog Mainz 1990, ss.156-184.

5. Det idrætshistoriske omfattede dels en række emner med relation til antikkens sportstradition, herunder De olympiske Lege, dels gymnastikkens og sportens nyere historie, med særlig vægt på Geronimo Mercurialis bogværk *DE ARTE GYMNASICA* (1569), J. C. F. Guthmuths *Gymnastik für die Jugend* (1793), gymnastikpædagogen Franz Nachtegalls virke i København o. år 1800 samt kaptajn I. P. Jespersens *Lektioner i Legemskultur* på Thorvaldsens Museum i årene 1930-39.

6. *Apollo*, den romerske form af gudens navn – og ikke den græske *Apollon*, er her anvendt, da der i kunsthistorien i reglen refereres til denne form. – I øvrigt brugte Thorvaldsen gennemgående de romerske gudenavne.

7. I 1789 kom denne afstøbning til Kunstakademiets samling. Denne rummede desuden en statuettekopi og to afstøbninger af *Apollo Belvederes* hoved, cf. Jan Zahle, *Antiksalen – Figursalen – Museet*, i: *Spejlinger i gips*, København 2004, (ss.78-211), s.193.

8. Johannes Wiedewelt, *Tanker om Smagen udi Konsterne i Almindelighed*. København 1762, p.18.

9. For en analyse af J.J. Winckelmanns skrifter, også i relation til såvel hans lærer Adam Friedrich Oeser som Jonathan Richardsons traktat om maleriet og skulpturen (1728), cf. Jørn Erslev Andersen, 'Marmorblikket, Mignon og musikken – dannelseskampe i Winckelmann, Goethe og Nietzsche', i: Peter Fibiger Bang, *Glimt af antikken i Europa*, Århus 2005.

10. Brevet fortsætter: »... Laokoon, Torsen og muserne var endnu ikke Rørte. Det store tab som kunsterne have lit agter man nogesledes at Reparere med gibs avstøbninger som man agter at sætte i stæden hvor originale-

ne have staaet.« Citeret fra brev fra Thorvaldsen til Abildgaard, dateret ultimo 1797. Thorvaldsens Museum, Bertel Thorvaldsens Brevarkiv.

11. For forskellige vinkler på relationen Thorvaldsen og Hope, cf. *Meddelelser fra Thorvaldsens Museum 2003*.

12. Citeret fra brev fra Thorvaldsen til Fonden ad usus publicos, medio april 1804. Thorvaldsens Museum, Bertel Thorvaldsens Brevarkiv.

13. Cf. Francis Haskell & Nicholas Penny, *Taste and the Antique. The Lure of Classical Sculpture 1500-1900*, New Haven & London 1994, s. 150.

14. De to bogtitler er i Thorvaldsens bogsamling som følger: Leon Battista Alberti, *Della Pittura e della Statua* (ca. 1462), Milano 1804, inv.nr. M 28; Albrecht Dürer, *Di Alberto Dureri della simmetria dei corpi humani libri quattro* (1528), Venezia 1697, inv.nr. M 678.

15. Citeret fra afskrift af kontrakten, dateret marts 1803. Thorvaldsens Museum, Bertel Thorvaldsens Brevarkiv. Cf. i øvrigt note 10.

16. Cf. f.eks. brevet fra Thorvaldsen til Nicolai Abildgaard, dateret 18. juni 1806: »Af Figurer som ere færdige kan erholdes af 7 Palmers Høide ... – af 6 Palmers Høide – ... En Figur som er 6 Palmer koster 60 Scudi for Formen og siden 10 Scudi for hver Afstøbning i Gyps.« Thorvaldsens Museum, Bertel Thorvaldsens Brevarkiv.

17. Cf. nærværende artikel, s. 143 og note 18.

18. Cf. Arkkataloget, data vedr. inv.nr. A 52, Thorvaldsens Museum. Generøst har forskningsmedarbejder, mag.art. Kira Kofoed gjort opmærksom på ordlyden af brevet, der her er citeret fra. Det fortsætter: »... der er mange som tvivler om at den er bleven bedre en[d] før, og naar man spørger hvorfor han gjør det, siger han[:] den ser jo ud som en Harnisk og ikke som Kød«. Publiceret i: Vilhelm Wanscher, 'Gotlieb Bindesbøll 1800-1856. Der Erbauer von Thorvaldsens Museum', i: *Artes. Monuments et Mémoires*, vol. I, København 1932, (ss. 53-185), s. 177.

19. Praktiske øvelser i dissektion var igennem generationer en del af pensum på kunstakademierne; man dissekerede det døde for at afbilde det levende. I *Haandbog i Menneskets Anatomie, udarbejdet med Hensyn til Maler- og Billedhuggerkonsten*, København 1841, s.2, skrev professor S.A.W. Stein således: »Kundskaben om Legemet i denne livløse Tilstand kaldes Anatomie, en græsk Benævnelse af $\nu\alpha-\tau\epsilon \nu\omega$, jeg sønderskjærer. Det er nemlig nødvendigt at sønderskjære Legemet, for at betragte de enkelte Dele, og derved erholde en fuldstændigere Kundskab om det hele Legeme. Ingenlunde er det dog nødvendigt for Konstneren at kjende hele det menneskelige Legeme i alle dets Details. Han behøver tvertimod kun at studere og kjende enkelte af Legemets Systemer, og det fortrinsviis Been- og Muskelsystemet.« Bogen indgår i Thorvaldsens bogsamling, inv.nr. M 681.